

კონსტიტუციური სამართლის შუალედური

1918 წლის 26 მაისის საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი და მისი მნიშვნელობა

საქართველოში კონსტიტუციური იდეების განხორციელება XIX-XX საუკუნის მიჯნაზე იწყება. საქართველოში კონსტიტუციონალიზმის დამკვიდრების მიზანი იყო სახელმწიფოებრიობა, მისი აღდგენისა და დამოუკიდებლობის სურვილი, საქართველოს თავისუფალი განვითარება. სამართლებრივი მოდერნიზაცია კონსტიტუციონალიზმის ფარგლებში იყო ერთადერთი გზა ფორმალურად მოპოვებული დამოუკიდებლობის იურიდიული გაფორმებისთვის.

1918 წლის საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტს აქვს დეკლარაციული ხასიათი. მასში მოკლედაა გადმოცემული საქართველოს სახელმწიფოებრიობის განვითარების ისტორია, იმდროინდელი პოლიტიკური ვითარება და დამოუკიდებელი განვითარების სურვილი.

შემდეგ კი მასში განხილულია შვიდი ზოგადი პუნქტი.

დამოუკიდებლობის აქტის პირველი პუნქტი საქართველოს აცხადებს დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ, ანუ განსაზღვრავს მის სამართლებრივ სტატუსს, მისი იურისდიქციის ფარგლებსა და მოცულობას. ასევე ქართველ ხალხს აღიარებს სუვერენული უფლების მატარებლად. ეს პუნქტი მომავალშიც აისახა როგორც 1921 წლის ისე 1991 წლის კონსტიტუციაში: „საქართველოში ხელისუფლების მთავარი წყაროა ხალხი“.

აქტის მეორე პუნქტი განსაზღვრავს საქართველოს პოლიტიკურ წყობასა და მმართველობის ფორმას, ესაა რესპუბლიკა მმართველობის დემოკრატიული რეჟიმით, ეს პუნქტიც აისახა 1921 წლისა და 1991 წლის კონსტიტუციებში.

მესამე პუნქტის მიხედვით საერთაშორისო ომიანობის პირობებში საქართველო მუდმივი ნეიტრალური სახელმწიფოა. თუმცა სახელმწიფოსთვის ნეიტრალიტეტის მინიჭება მხოლოდ ცალმხრივი განცხადებით არ შეიძლება. ეს საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ მინიჭებული სამართლებრივი სტატუსია. და რადგან არ არსებობს სხვა მტკიცებულება საქართველოს ნეიტრალიტეტისა ეს პუნქტი თავისი შინაარსით დეკლარაციული ხასიათისაა, ხოლო დანარჩენი ნორმატიული ხასიათის.

მე-4 პუნქტის მიხედვით საქართველოს სურს კეთილმეზობლური ურთიერთობა დაამყაროს საელტაშორისო ურთიერთობების ყველა წევრთან და განსაკუთრებით მოსაზღვრე სახელმწიფოებთან. ამ პუნქტით ზოგადად განისაზღვრა საქართველოს საგარეო მიმართულება.

დამოუკიდებლობის აქტის მე-5 და მე-6 პუნქტები კონსტიტუციის მთავარი არსის - თანასწორობის პრინციპებზეა საუბარი. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა

უზრუნველყოფს ყველა მოქალაქის სამოქალაქო და პოლიტიკურ უფლებებს. და მის ტერიტორიაზე მცხოვრებ ყველა ერს უხსნის განვითარების თავისუფალ ასპარეზს.

ბოლო, მე-7 პუნქტი განსაზღვრავდა ქვეყნის დროებით ხელისუფლებას და მმართველობის ორგანოებს, რომლებსაც დამფუძნებელი კრების მოწვევამდე უნდა უქრუნველყოთ ქვეყნის მართვა გამგეობა. ესენია ეროვნული საბჭო და დროებითი მთავრობა.

ეროვნული საბჭო ეს არ იყო საარჩევნო პრინციპით არჩეული ორგანო. ის აირჩა 1917 წელს ნაციონალური საბჭოს ყრილობაზე. ეს იყო პირველი ქართული უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანო. რომელმაც 1919 წლამდე იარსება და შემდეგ მოწვეულ იქნა საქართველოს დამფუძნებელი კრება.

საქართველოს დამოუკიდებლობის ამ აქტს გარდა დეკლარაციული ხასიათისა აქვს ნორმატიული ხასიათი და კონსტიტუციურ-სამართლებრივი ბუნება. ეს აქტი 1921 წლამდე ასრულებდა ქვეყნის მთავარი კანონის როლს. ამიტომ სწორე ეს აქტი ითვლება საქართველოში კონსტიტუციონალიზმის ათვლის წერტილად.

კონსტიტუციური სამართლის დარგის დახასიათება, ცნება, რეგულირების საგანი.

კონსტიტუციური სამართალი საჯარო სამართლის ნაწილია. ის თავის მხრივ ორ დიდ დარგად იყოფა: სახელმწიფო მოწყობად და ადამინის უფლებებად. იგი დამფუძნებელი ხასიათისა მატარებელია, მიმართულია სახელმწიფოს ძირითადი კანონის - კონსტიტუციის მიმართ. კონსტიტუციური სამართალი ქვეყნის სამართლებრივი სისტემის საფუძველია. კონსტიტუციური სამართალი, როგორც სამართლის დარგი, არის ნორმების ერთობლიობა, რომელიც არეგულირებს სახელმწიფო ხელისუფლების განხორციელებისას და მისი რეალიზაციის პროცესში აღმოცენებულ ურთიერთობებს.

ფართო გაგებით საქართველოს კონსტიტუციური სამართალი არეგულირებს:

1. საზოგადოებრივ ურთიერთობებს, რომლებიც შეადგენს საქართველოს კონსტიტუციური წყობილების საფუძვლებს.
2. საქართველოს ტერიტორიულ-სახელმწიფოებრივ მოწყობას.
3. საქართველოს მოქალაქეობასთან დაკავშირებულ საკითხებს, მოქალაქეთა ძირითად უფლებებსა და თავისუფლებებს.
4. სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანიზაციას
5. საარჩევნო სამართალსა და საარჩევნო სისტემას.
6. ადგილობრივი თვითმმართველობის კონსტიტუციურ ორგანოთა სისტემებს.
7. საქართველოს კონსტიტუციის გადასინჯვის წესსა და პრინციპებს.

კონსტიტუციური სამართლის ფარგლებში მოქცეულია ასევე სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკა. კონსტიტუციით განმტკიცებულია სახელმწიფოს დამოკიდებულება საერთაშორისო სამართლის პრინციპებისა და ნორმების მიმართ.

სამართლებრივი რეგულირების მეთოდის მიხედვით, კონსტიტუციურ სამართალში გამოიყენება აკრძალვის მეთოდი, ანუ ამკრძალავი ნორმები, უფრო ხშირად მავალელებელი ნორმები, ასევე ნებადამრთველი ნორმები. სხვა დარგებისგან განხვავებით გამოიყენება იმპერატიულ-მბრძანებლობითი ზემოქმედების მეთოდი, ეს გულისხმობს ხელისუფლების პირდაპირ განხორციელებას, ანუ ავალდებულებს სუბიექტებს შეასრულონ მის მიერ დადგენილი ქცევის წესები.

კონსტიტუციური სამართლის პრინციპები არის ის ფუნდამენტური იდეები და საწყისები, რომლებიც განსაზღვრავენ მოცემული სამართლის დარგის ძირითად არსსა და ხასიათს. მნიშვნელოვანია სამი ძირითადი პრინციპი: სახალხო სუვერენიტეტის, სახალხო წარმომადგენლობისა და ხელისუფლების დანაწილების პრინციპი.

საქართველოს კონსტიტუციური სამართლის წყაროები

მატერილური გაგებით სამართლის წყარო არის ყველა ის სოციალური პირობა, საზოგადოებრივი გარემოება, არსებული მსოფმხედველობა თუ დოქტრინალური შეხედულებები, რომლებმაც გამოიწვიეს სამართლის ნორმის აღმოცენება და განაპირობეს მისი შინაარსი.

საქართველოს კონსტიტუციური წყაროებია: საქართველოს კონსტიტუცია, რეფერენდუმზე მიღებული აქტები, საერთაშორისო სამართლებრივი აქტები, საქართველოს კანონები, კონსტიტუციური შეთანხმება, საქართველოს პარლამენტის აქტები, საქართველოს პრეზიდენტის აქტები და საქართველოს კანონქვემდებარე აქტები.

საქართველოს კონსტიტუცია ნორმატიული აქტების იერარქიაში პირველ ადგილზეა. ის არის ხალხის სახელმწიფოებრივი ნების უმაღლესი გამოხატულება, აქვს დამფუძნებელი ხასიათი და უმაღლესი იურიდიული ძალა.

კონსტიტუციური კანონი ნორმატიული აქტების იერარქიაში კონსტიტუციასთან ერთად პირველ ადგილზეა. კანონს აქვს კონსტიტუციური კანონის ფორმა ორ შემთხვევაში: საქართველოს ტერიტორიული სახელმწიფოებრივი მოწყობის განსაზღვრისას და კონსტიტუციის გადასინჯვისას.

ტერიტორიული სახელმწიფოებრივი მოწყობის შესახებ გვაქვს შემდეგი კანონები: საქართველოს კონსტიტუციის მე-2 მუხლის მე-3 პუნქტი. საქართველოს ტერიტორიული სახელმწიფოებრივი მოწყობა განისაზღვრება კონსტიტუციური კანონით ქვეყნის მთელ

ტერიტორიაზე იურისდიქციის სრულად აღდგენის შემდეგ. ასევე მე-3 მუხლის მე-3 პუნქტი - აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის შესახებ და მე-3 მუხლის მე-4 პუნქტი - აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის შესახებ. რაც შეეხება კონსტიტუციის გადასინჯვას დღემდე 32 კონსტიტუციური კანონია მიღებული. კონსტიტუციური კანონის მიღებას სჭრიდება პარლამენტის სრული შემადგენლობის არანაკლებ 3/4.

საქართველოში ორგანული კანონი არეგულირებს არამხოლოდ ორგანოების საქმიანობასა და უფლებამოსილებას, არამედ ისეთ საკითხებსაც რომლების უფრო მნიშვნელოვანია და მის მისაღებად საჭიროდ მიიჩნის რთული საპარლამენტო პროცედურა. მაგალითად: სახელმწიფო სიმბოლიკის, მოქალაქეობის, უზენაესი სასამართლოს, საარჩევნო კოდექსის შესახებ. სულ 26 ორგანული კანონია მიღებული. მის მისაღებად საჭიროა სიითი შემადგენლობის უმრავლესობის მხარდაჭერა.

კანონი - მას ხშირად ორდინალურს კანონს უწოდებენ, საკანონმდებლო აქტების ყველაზე გავრცელებული ფორმაა. მის მისაღებად საჭიროა დამსწრეთა უმრავლესობის მხარდაჭერა, თუმცა სრული შემადგენლობის არანაკლებ ერთი მესამედისა.

კონსტიტუციური შეთანხმება - მას ასევე კონკორდატსაც უწოდებენ. დადებულია საქართველოსა და საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალურ ეკლესიას შორის 2002 წლს. იგი განსაზღვრავს მართლმადიდებელი ეკლესიის სამართლებრივ მდგომარეობასურთოერთობას სახელმწიფოსადა და საზოგადოებასთან. მასში საუბარია საქართველოში ეკლესიის განსაკუთრებული ადგილზე და ასევე რწმენისა და აღმსარებლობის თავისუფლებაზე.

პარლამენტის რეგლამენტი განსაზღვრავს პარლამენტის სტრუქტურას, საქმიანობას, ურთიერთობას ხელისუფლების სხვა ინსტიტუტებთან. მის ძალაში შესასვლელად საჭიროა არა პრეზიდენტის, არამედ პარლამენტის ხელმოწერა.

პრეზიდენტის დეკრეტი კანონის ძალის აქტია რომელსაც იგი იღებს საომარი ან საგანგებო სიტუაციების დროს. თუმცა ეს არ არის დისკრეციული აქტი, გამოცემის შემდეგ ვალდებულია დასამტკიცებლად საქართველოს პარლამენტს წარუდგინოს.

კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტია პრეზიდენტის ბრძანებულებები, პარლამენტის დადგენილებები, მტავრობის დადგენილება, ეროვნული ბანკის საბჭოს დადგენილება და სხვა. ისინი არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს იერარქობრივად მის მაღლა მყოფ ნორმატიულ აქტებს.

კონსტიტუციის ცნება, ფუნქციები სახეები

კონსტიტუცია ლათინური სიტყვაა და დადგენას დაფუძნებას, დამყარებას ნიშნავს. თავდაპირველად ეს სიტყვა რომის იმპერატორის სამართლებრივ აქტად მოიაზრებოდა. ხოლო ბურჟუაზიული რევოლუციების ეპოქიდან ის ქვეყნის უზენაეს კანონთან ასოცირდება. კონსტიტუცია დამფუძნებელი ხაითის დოკუმენტია, რადგან ქმნის მართლწესრიგს და ის მთელი სამართლებრივი სისტემის საფუძველია. კონსტიტუცია არის განსაკუთრებული წესით მიღებული უმაღლესი იურიდიული ძალის მქონე სახელმწიფოს ძირითადი კანონი, რომელიც არეგულირებს საზოგადოებაში პიროვნების სამართლებრივ მდგომარეობას, საჯარო ხელისუფლების ორგანიზაციასა და ფუნქციონირებასთან დაკავშირებულ ურთიერთობებს.

კონსტიტუცია შედგება პრეამბულასგან, სადაც მოცემულია კონსტიტუციის მიღების მიზნები და ამოცანები, ძირითადი დებულებისგან, სადაც თავმოყრილია ფუნდამენტალური ნორმები და პრინციპები და გარდამავალი დებულებებისგან, სადაც რეგლამენტირებულია დროებითი საკითხები, რომლებიც დაუყოვნებლივია მისაღები.

გამოყოფენ კონსტიტუციის სამი უმთავრესი ფუნქციას: სამართლებრივი, პოლიტიკური და იდეოლოგიური ფუნქციები.

კონსტიტუციის სამართლებრივი ფუნქციაა მოაწესრიგოს სახელმწიფოს ძირითად ორგანოთა და ინსტიტუტთა ურთიერთობები, შექმნას სახელმწიფოს ერთიანი სამართლებრივი სისტემა და მართლწესრიგი.

პოლიტიკური ფუნქცია გულისხმობს იმას, რომ კონსტიტუცია უზრუნველყოფს სახელმწიფოს პოლიტიკურ მოწყობასა და ქვეყანაში პოლიტიკურ ძალთა თანაფარდობას, ასევე წესრიგსა და სამოქალაქო მშვიდობას.

კონსტიტუციის იდეოლოგიური ფუნქცია ვლინდება მის იდეებსა და პრინციპებში. კონსტიტუციაში აისახება მისი დამფუძნებლების, ხალხის მსოფლმხედველობა, საზოგადოების მთავარი ღირებულებები და ზნეობრივი ფასეულობები (დემოკრატია, ადამინის უფლებების პატივისცემა და სხვა).

შესაძლებელია კონსტიტუციის კლასიფიკაცია მისი საერთო ნიშნების საფუძველზე.

დროში მოქმედების მიხედვით კონსტიტუციაა ან დროებითია ან მიღებული განუსაზღვრელი ვადით. მმართველობის ფორმის მიხედვით განასხვავებენ რესპუბლიკურ და მონარქიულ კონსტიტუციებს. ტერიტორიული მოწყობის მიხედვით არსებობს ფედერალური და უნიტარული კონსტიტუცია. მიღების წესის მიხედვით განასხვავებენ უშუალოდ ხალხის მიერ რეფერენდუმზე მიღებულ კონსტიტუციას, სპეციალურად ამისთვის შექმნილი ორგანოს მიერ მიღებული და მონარქის მიერ ნაბოძებ კონსტიტუციას თავისი ქვეშევრდომებისთვის ან კოლონიებისთვის. ფორმის მიხედვით განასხვავებენ დაწერილ და დაუწერილ

კონსტიტუციებს. ასევე კოდიფიცირებული (სისტემატიზებული) - რომელიც ერთი სამართლებრივი აქტია ან არაკოდიფიცირებული (არასისტემატიზებული) - რომელიც შედგება რამდენიმე თანაბარმნიშვნელოვანი აქტისგან. და განასხვავებენ მყარ და მოქნილ კონსტიტუციას. მყარია თუ ცვლილებების შტანის მექანიზმი გართულებულია, სჭირდება სპეციალური პროცედურა და დიდი კვორუმი. ხოლო მოქნილი ცვლილებების მარტივ პროცედურას ითვალისწინებს.

საქართველოს კონსტიტუციის სტრუქტურა

საქართველოს კონსტიტუცია ძირითადად სამი ნაწილისგან შედგება: პრეამბულა, ძირითადი დებულებები და გარდამავალი დებულებები.

პრეამბულა წინ უძღვის ძირითად ტექსტს. მასში ჩამოყალიბებულია კონსტიტუციის ძირითადი პრინციპები, მიზნები და ამოცანები. მეცნიერთა დიდი ნაწილი პრეამბულას დეკლარაციულ მნიშვნელობას ანიჭებს, რომელიც კონსტიტუციის სულისკვეთების გაგებაში გვეხმარება.

ძირითად დებულებებში მოცემულია ფუნდამენტალური ნორმები და პრინციპები: სახელმწიფო მოწყობისა და ადამიანის ძირითადი უფლებების უმნიშვნელოვანესი საკითხები.

გარდამავალ დებულებებში მოცემულია კონსტიტუციის ამოქმედებასთან, გარდამავალ პერიოდთან, სხვა ნორმატიული აქტების მოქმედებასთან დაკავშირებული საკითხები.

კონსტიტუციის ძირითადი ტექსტი 9 თავისა და 109 მუხლისგან შედგება. მოგვანებით დაემატა 2 ტავი და რამდენიმე მუხლი. მისი სტრუქტურა ასე გამოიყურება: I-ზოგადი დებულებები, II- საქართველოს მოქალაქეობა, ადამიანის ძირითადი უფლებები და თავისუფლებები, III- საქართველოს პარლამენტი, IV- საქართველოს პრეზიდენტი, IV2- საქართველოს მთავრობა, V- სასამართლო ხელისუფლება, VI- სახელმწიფო ფინანსები და კონტორლი, VII- სახელმწიფო ტავდაცვა, VII2- ადგილობრივი თვითმმართველობა, VIII კონსტიტუციის გადასინჯვა, IX- გარდამავალი დებულებები. ეს კონსტიტუცია მიღებულ იქნა 1995 წლის 24 აგვისტოს.

საქართველოს კონსტიტუციის გადასინჯვის წესი 2010 წლის ცვლილებების გათვალისწინებით;

კონსტიტუცია ცოცხალი, დინამიკური დოკუმენტია, რომელშიც საზოგადოების მორალური და პოლიტიკური ღირებულებები აისახება. ეს ღირებულებები დროთა განმავლობაში იცვლება და შესაბამისად კონსტიტუციაც ითვალისწინებს მისი გადასინჯვის წესსა და

საფუძვლებს. გადასინჯვის საჭიროება შეიძლება განპირობებული იყოს საზოგადოებრივი ძვრებით, პოლიტიკურ ძალთა თანაფარდობის შეცვლით, მმართველი პოლიტიკური ძალის ან ქარიზმატული ლიდერის ამბიციით.

კონსტიტუციის გადასინჯვის ინიცირების უფლება აქვს საქართველოს პარლამენტის სრული შემადგენლობის ნახევარზე მეტს ან 200 000 ამომრჩეველს.

გადასინჯვის ფარგლების მიხედვით ხორციელდება სრული ან ნაწილობრივი გადასინჯვა.

კანონპროექტი წარედგინება პარლამენტს, რომელიც აქვეყნებს კანონპროექტს და დადგენილებით ქმნის კომისიას საყოველთაო-სახალხო განხილვისთვის. ეს პროცესი ერთი თვის განმავლობაში მიმდინარეობს, შემდეგ კი განიხილავს პარლამენტი. კონსტიტუციაში ცვლილებები შედის კონსტიტუციური კანონის გზით, რომლის დაჩქარებული ან გამარტივებული წესით საპარლამენტო განხილვა დაუშვებელია.

კანონპროექტის მისაღებად საჭიროა პარლამენტის სრული შემადგენლობის 2/3 მაინც. საგანგებო ან საომარი ვიტარება აჩერებს კანონპროექტის განხილვას. 2010 წლის საკონსტიტუციო ცვლილებების ამოქმედების შედეგად ასევე იცვლება კონსტიტუციის გადასინჯვის წესიც, უნდა განიხილოს ორ თანმიმდევრულ სესიაზე სულ ცოტა სამი თვის ინტერვალით და მის მისაღებად საჭიროა სრული შემადგენლობის 3/4 მხარდაჭერა.

2010 წლის 15 ოქტომბრის კონსტიტუციური რეფორმა მიზნად ისახავდა საქართველოს სახელმწიფოებრივი მოწყობის ეფექტური საკონსტიტუციო მოდელის ჩამოყალიბებას. არსებითად შეიცვალა სახელმწიფოებრივი მოწყობის მოდელი. ქვეყანა საპარლამენტო რესპუბლიკაზე ორიენტირებულ რეჟიმზე გადავიდა. ეს იყო ა. დემეტრაშვილი პროექტი, რომელიც წარმოადგენდა შერეული მმართველობის მოდელს, სადაც ჭარბობდა საპარლამენტო მმართველობის ელემენტები. თუმცა იგი ჯერ ძალაში არ შესულა, ის ამოქმედდება საპრეზიდენტო არჩევნების შედეგად არჩეული პრეზიდენტის მიერ ფიცის დადების მომენტიდან. კონსტიტუციური რეფორმის დროს გათვალისწინებულ იქნა ბერლინის კონფერენციისა და ვენეციის კომისიის დასკვნები.

ამ რეფორმით სუსტდება პრეზიდენტის როლი სახელმწიფო ხელისუფლებაში და იზრდება მტავროპის უფლებები. საქართველოს პრეზიდენტს ჩამოერთვა საკანონმდებლო ინიციატივის უფლება. მას აღარ ექნება უფლება დანიშნოს ან გადააყენოს პრემიერ-მინისტრი, მთავრობა. ასევე ის აღარ ნიშნავს გუბერნატორებს და მისი სამართლებრივ აქტებს სჭრიდება კონტრასიგნაცია.

ასევე კონსტიტუციას დაემატა მე-7 პრიმა ტავი ადგილობრივი თვითმართველობის შესახებ, რომელშიც განმტკიცებულია თვითმართველობების ორგანოების ფორმირება ზედამხედველობის წესი და დამოუკიდებლობის გარანტიები.

მონარქია, როგორც სახელმწიფო მმართველობის ფორმა

მონარქია ბერძნული სიტყვაა მონო ნიშნავს ერთს, არხე – ხელისუფლებას, ანუ ნიშნავს ერთის მმართველობას, ერთის ხელისუფლებას. მონარქია არის მმართველობის ისეთი ფორმა, სადაც სახელმწიფოს მეთაურის ხელისუფლება არ არის ხალხის მიერ არჩეული. მონარქი ხელისუფლებას იღებს მემკვიდრეობით და ძირითად შემთხვევაში, თავად მიიჩნევა მთელი სახელმწიფო ხელისუფლების წყაროდ.

განასხვავებენ აბსოლიტურ, დუალისტურ და საპარლამენტო (კონსტიტუციურ) მონარქიებს.

აბსოლიტური მონარქიის დროს ხელისუფლების სამივე შტო მონარქის ხელშია. ასევე სახელმწიფოებში არ არსებობს არც კონსტიტუცია და არც არჩევითი ორგანოები. მთავრობა კი მეფის ოჯახის წევრებისგან შედგება. ასევე მონარქი მიიჩნევა უმაღლეს სასულიერო პირად (საუღდის არაბეტი, ბაპრინი).

დუალისტურ მონარქიაში სუსტად, მაგრამ მაინც, არსებობს სახელმწიფო ხელისუფლების დაყოფა საკანონმდებლო და აღმასრულებელ ხელისუფლებად, ხოლო სასამართლო სისტემას ძირითადად მონარქი ახორციელებს. დუალისტურ მონარქიაში ერთგვარი „ორხელისუფლებიანობა“ (მაროკო, იორდანია) ფორმალურად გადანაწილებულია მონარქსა და პარლამენტს შორის, თუმცა აშკარად მონარქის სასარგებლოდ.

კონსტიტუციური მონარქია ჰგავს საპარლამენტო რესპუბლიკებს. განსხვავება ისაა, რომ სახელმწიფოს მეთაური არა გარკვეული ვადით არჩეული პრეზიდენტი, არამედ მონარქია, რომლის ხელისუფლებაც მემკვიდრეობით გადადის. მონარქი არის ქვეყნის ერთიანობის სიმბოლო და მას აქვს ცერემონიული როლი. მისი აქტები ძალაში შედის პრემიერ-მინისტრის ან მინისტრის თანახმობის შემდეგ.

რესპუბლიკა, როგორც სახელმწიფო მმართველობის ფორმა

მონარქიისგან განსხვავებით რესპუბლიკაში ხელისუფლების წყარო ხალხია. ამიტომ მიიჩნევენ მას ყველაზე დამოკრატულ მმართველობის ფორმად. რესპუბლიკური მმართველობა ეფუძნება ძალაუფლების გამოიჯვინის პრინციპს და განასხვავებს ხელისუფლების სამ დამოუკიდებელ შტოს: საკანონმდებლო, აღმასრულებელი და სასამართლო. ძალაუფლების განაწილების მიხედვით გამოყოფენ რესპუბლიკური მმართველობის საპრეზიდენტო, საპარლამენტო და შერეულ ფორმებს.

საპრეზიდენტო რესპუბლიკის კლასიკური მაგალითი ამერიკის შეერთებული შტატებია. პრეზიდენტი აირჩევა პირდაპირი ან ირიბი არჩევნებით. პრეზიდენტი არის შეიარაღებული ძალების მთავარსარდალი, და ხშირ შემთხვევაში თვითონ წარმოადგენს მთავრობას, მინისტრები კი მხოლოდ პრეზიდენტის წინაშე არიან პასუხისმგებელი.

საპარლამენტო რესპუბლიკას მიეკუთვნება იტალია, გერმანია და სხვა. აქ ხელისუფლების წამყვანი შტო პარლამენტია. საპარლამენტო რესპუბლიკაში მტავრობის ფორმირება ხდება პარლამენტის მიერ და პარლამენტის საფუძველზე. მთავრობა პასუხისმგებელია პარლამენტის წინაშე. მას შეუძლია უნდობლობა გამოუცხადოს მტავრობას და პრეზიდენტი მხოლოდ კონსტანტაციას მოახდენს.

რესპუბლიკური მმართველობის შერეული ფორმისთვის დამახასიათებელია საპრეზიდენტო მოდელიდან გაზიარებული საყოველთაო წესით არჩეული პრეზიდენტის მნიშვნელოვან უფლებათა ფართო სპექტრი, ხოლო საპარლამენტო მმართველობიდან - პრეზიდენტის უფლება დაითხოვოს პარლამენტი და პარლამენტის უფლება მიიღოს მოანწილეობა მთავრობის ფორმირებაში. მმართველობის ეს ფორმა დამახასიათებელი საფრანგეთისთვის. მმართველობის შერეული ფორმის დროს თუ პრეზიდენტი და საპარლამენტო უმრავლესობა ერთ პოლიტიკურ სპექტრს წარმოადგენს, მმართველობა ნახევრადსაპრეზიდენტოა, თუ განსხვავებულ პოლიტიკურ ძალებს - მმართველობა ნახევრადსაპარლამენტოა. მმართველობის ეს მოდელი მიმზიდველი აღმოჩნდა პოსტკომუნისტური ქვეყნებისთვის, თუმცა არამდგრადი პოლიტიკური სიტუაციის გამო უფრო რეზიდენციალიზმისკენ გადაიხარა და ფუნქციონირებს როგორც ე.წ. სუპერსაპრეზიდენტო რესპუბლიკა.

უნიტარიზმი, როგორც ტერიტორიული ორგანიზაციის ფორმა.

სახელმწიფოს ტერიტორიაული მოწყობა გულისხმობს სახელმწიფოში ცენტრსა და მის ტერიტორიულ ერთეულებს შორის ძალაუფლების გამიჯვნის განსაზღვრას.

პოლიტიკურ-ტერიტორიული მოწყობის მიხედვით განასხვავებენ უნიტარულ და ფედერაციულ სახელმწიფოებს.

უნიტარიზმი მომდინარეობს ლათინური სიტყვიდან unus და ნიშნავს მოძრაობას, რომელსაც მიყვართ ერთიანობისკენ. უნიტარული სახელმწიფო იყოფა ტერიტორიულ ერთეულებად, რომელთა უფლებამოსილებაც ადმინისტრაციული ფუნქციებით შემოიფარგლება.

უნიტარული სახელმწიფო არის განუყოფელი, ის არ ცნობს ტერიტორიული ერთეულების პოლიტიკურ დამოუკიდებლობას. უნიტარულ სახელმწიფოში მოქმედებს ერთი საერთო კონსტიტუცია, კანონმდებლობა, სასამართლო ხელისუფლება, მმართველობის ერთიანი სისტემა, ერთიანი მოქალაქეობა და საგადასახადო სისტემა.

უნიტარიზმის დროს ქვეყნის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულების სამართლებრივ სტატუსს განსაზღვრავს ცენტრალური ხელისუფლება. ის ადგენს ტერიტორიული ერთეულების რაოდენობას და მათ გამგეობის მიკუთვნებულ კომპეტენციას.

ცენტრალური ხელისუფლების მიერ ხოერციელდება ადგილობრივი ორგანოების საქმიანობის პირდაპირი ან ირიბი კონტროლი.

უნიტარული სახელმწიფო შეიძლება იყოს დეკონცენტრაცია. რაც გულისხმობს ხელისუფლების მიერ გარკვეული უფლებამოსილების გადაცემას მისდამი სტრუქტურულად დაქვემდებარებული ადგილობრივი ორგანოების მიერ.

დეცენტრალიზაციის დროს უფლებამოსილება გადაეცემა ადგილობრივ ორგანოს, რომელიც არის არა სტრუქტურულად დაქვემდებარებული ერთეული, არამედ ყალიბდება გარკვეული ავტონომიის მქონე, სტრუქტურულად და ორგანიზაციულად დამოუკიდებელი, საჯარო სამართლის იურიდიული პირის სახით. დეცენტრალიზაციის ერთ-ერთი გამოხატულებაა ადგილობრივი თვითმართველობა.

ფედერალიზმი, როგორც ტერიტორიული ორგანიზაციის ფორმა.

სახელმწიფოს ტერიტორიული მოწყობა გულისხმობს სახელმწიფოში ცენტრსა და მის ტერიტორიულ ერთეულებს შორის ძალაუფლების გამიჯვნის განსაზღვრას.

პოლიტიკურ-ტერიტორიული მოწყობის მიხედვით განასხვავებენ უნიტარულ და ფედერაციულ სახელმწიფოებს.

ფედერალიზმი არის რთული საკავშირო სახელმწიფო, რომელიც შედგება ქვესახელმწიფოებრივი წარმონაქმნისგან. ფედერაციული სახელმწიფო უმსხვილესი ტერიტორიული ერთეულების ფედერაციის სუბიექტებისგან შედგება. ისინი წარმოადგენენ კვაზისახელმწიფოებრივ წარმონაქმნს, სარგებლობენ არამხოლოდ ადმინისტრაციული უფლებებით, არამედ განსაზღვრული პოლიტიკური ავტონომიით. თუმცა ფედერაციის სუბიექტებს არ გააჩნიათ სეცესიის (სახელმწიფოსგან გამოყოფის) უფლება.

არსებობს სიმეტრიული და ასიმეტრიული ფედერალიზმი. სიმეტრიის დროს ფედერაციის სუბიექტები თანაბარი უფლებებით სარგებლობენ, ხოლო ასიმეტრიულიდ დროს სუბიექტებს აქვთ განსხვავებული სამართლებრივი სტატუსი და განსხვავებული უფლებებით სარგებლობენ.

ფედერაციის სუბიექტის კვაზისახელმწიფოებრივი ბუნება ვლინდება შემდეგი ნიშნებით: სუბიექტს აქვს საკუთარი კონსტიტუცია, პარლამენტი და მთავრობა ასევე სასამართლო სისტემა. ფედერაციის სუბიექტს ასევე აქვს თავისი სიმბოლიკა. ფედერალურ სახელმწიფოს არ აქვს უფლება პირდაპირი სახით ჩაერიოს ფედერაციული სუბიექტის ხელისუფლების ფორმირებაში. ფედერაციის სუბიექტის ხელისუფლება არ არის პასუხისმგებელი ფედერალური ხელისუფლების წინაშე.

კონსტიტუციურ-სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტი.

კონსტიტუციურ-სამართლებრივი ურთიერთობების აღმოცენებისთვის საკმარისი არაა მხოლოდ სამართლებრივი აქტები - კონსტიტუცია, კანონები და სხვა წყაროები. აუცილებელია კონსტიტუციურ-სამართლებრივი სუბიექტის, ობიექტისა და კონსტიტუციურ-სამართლებრივი ურთიერთობების აღმოცენების საფუძვლების არსებობდა.

კონსტიტუციურ სამართლებრივი ურთიერთობების სუბიექტს წარმოადგენენ ამ ურთიერთობათა მონაწილეები, რომლებსაც აქვთ კონსტიტუციურ სამართლის ნორმებით გათვალისწინებული უფლებები და მოვალეობები.

ასევე კონსტიტუციურ-სამართლებრივი ურთიერთობები არასდროს აღმოცენდება ორ მოქალაქესა და ფიზიკურ პირებს შორის. ერთ-ერთი მხარე აუცილებდა სახელმწიფო უნდა იყოს.

კონსტიტუციურ-სამართლებრივი ურთიერთობების სუბიექტებია: სახელმწიფო, ხელისუფლება და ხალხი, ფიზიკური და იურიდიული პირები, სახელმწიფო და ადგილობრივი თვითმართვლობის ორგანოები, სახელმწიფოს ადმინისტრაციული და ავტონომიური ერთეულები, ფედერაციის სუბიექტები, საზოგადოებრივი, პოლიტიკური და რელიგიური გაერთიანებები.

ამრიგად, კონსტიტუციური-სამართლის უმთავრესი სუბიექტი არის სახელმწიფო და მისი ორგანოები (პარლამენტი, პრეზიდენტი, პრემიერ-მინისტრი, მთავრობა).

შემდეგი უმნიშვნელოვანესი სუბიექტი არის ადამიანთა ერთობლიობა, რომელიც დემოკრატიულ სახელმწიფოში არის ხელისუფლების წყარო. ეს არის ხალხი, საარჩევნო კორპუსი, უფლებაუნარიანი და ქმედუნარიანი მოქალაქეები, რომლებიც აქტიურად მონაწილეობენ ქვეყნის პოლიტიკურ ცხვერებაში.

მოქალაქეთა გაერთიანებები, განსაკუთრებით კი პოლიტიკური პარტიები წარმოადგენენ კონსტიტუციურ-სამართლებრივი უბიექტების ასევე მნიშვნელოვან სუბიექტებს. პოლიტიკურ პარტიად მიჩნევა ადამიანთა ჯგუფი, რომელსაც გააჩნია საკუთარი სტრუქტურა და რომლის მიზანია სახელმწიფოს ხელისუფლების, სახელისუფლებო ძალაუფლების მოპოვება, შენარჩუნება და განხორციელება.

ქვეყნის ტერიტორიული ერთეულები - მართალი დღესდღეისობით ზუსტად არ არის რეგლამენტირებული მათი სამართლებრივი მდგომარეობა, თუმცა კონსტიტუციაში არსეობს პირდაპირი მითითება, კონსტიტუციური კანონი, ამის შესახებ - მე-2 მუხლის მე-3 პუნქტი.

ადგილობრივი თვითმართვლობის ერთეულები - ქალაქის, სოფლის, დაბის საკრებულოები და გამგეობები.

ფიზიკური პირები - მოქალაქეები, უცხოელი მოქალაქეები და მოქალაქეობის არმქონე პირები, ანუ აპატრიდები.

საქართველოს 1921 წლის 21 თებერვლის კონსტიტუციით გათვალისწინებული მმართველობის მოდელის დახასიათება.

1921 წლის კონსტიტუციი გათვალისწინებული მმართველობის მოდელი არის ერთგვარი საპარლამენტო რესპუბლიკა. ეს არ არის კლასიკური საპარლამენტო მოდელი, თუნდაც იმის გამო, რომ არ არსებობს ნეიტრალური ფიგურა - სახელმწიფოს მეთაური პრეზიდენტი სახით, რომელიც შესაბამის შემთხვევაში ან დაითხოვდა პარლამენტს ან გადააყენებდა მთავრობის მთელ შემადგენლობას. ეს უფრო იყო კვიზისაპარლამენტო რესპუბლიკის მოდელი. ასევე ამ კონსტიტუციაში სუსტადაა წარმოდგენილი ძალაუფლების გამიჯვნა და გაუთვალისწინებელია შეაკავებისა და გაწონასწორების მექანიზმი. კონსტიტუციის 73-ე მუხლის თანახმად გათვალისწინებულია პარლამენტის უნდობლობის ვოტუმი, მაგრამ არა მტავრობის, არამედ მთავრობის ცალკეული წევრის მიმართ, რადგან მთავრობის თითოეული წევრი დამოუკიდებლად აგებდა პასუხს პარლამენტის წინაშე.

1921 წლის კონსტიტუციის საპარლამენტო რესპუბლიკაზე მიუთითებს ის გარემოება, რომ კონსტიტუცია აშკარად ანიჭებს პრიმატს საქართველოს პარლამენტს. პარლამენტი კონსტიტუციის პირობებში ახორციელებს ერიოს ხელმწიფებას. მტავრობის წევრი იმავდროულად შეიძლება ყოფილიყო პარლამენტის წევრიც (დამახასიათებელია საპარლამენტოსთვის) პარლამენტი ახორციელებს საერთო კონტროლს აღმასრულებელი ხელისუფლების საქმიანობაზე.

ამრიგად, საქართველოს წარმომადგენლობით ორგანო იყო საქართველოს პარლამენტი, რომელიც აირჩეოდა 3 წლის ვადით, საყოველთაო არჩევნებით, საქართველოს მოქალაქეები მიერ 20 წლის ასაკიდან.

1921 წლის კონსტიტუციით საქართველოს პარლამენტს ჰქონდა შემდეგი უფლებამოსილებები: საკანონმდებლო, უმაღლესი გამგებლობა რესპუბლიკის ჯარისა და საზოგადოდ ყოველი შეიარაღებული ძალისა; ომის გამოცხადება; საზავო, სავაჭრო ხელისუფლების განმტკიცება უცხო სახელმწიფოებთან; ამნისტია; ბიუჯეტის დამტკიცება; საშინაო და საგარეო სესხის აღება; თანამდებობის პირტა არჩევა, კონსტიტუციით ან კანონით მიკუთვნებული; აღმასრულებელი ხელისუფლების კონტროლი.

საკანონმდებლო ინიციატივის უფლება ენიჭებოდა ორ სუბიექტს: პარლამენტის თითოეულ წევრსა და 5000 ამომრჩეველს. პარლამენტი ყოველ წელს ირჩევდა თავის ხელმძღვანელ ორგანოს პრეზიდენტს. მე-5 თავში აღწერილი იყო აღმასრულებელი ხელისუფლების შექმნა და მისი კომპეტენცია. აღმასრულებელი ხელისუფლება ეკუთნებოდა მტავრობას, რომელსაც ხელმძღვანელობდა მთავრობის თავმჯდომარე, აირჩეოდა 1 წლის ვადით.

საქართველოს მტავრობის პირველი თავმჯდომარე იყო ნოე ჟორდანია.

კონსტიტუციის თანახმად საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე არსებობდა ერთი უმაღლესი სამამართლო - სენატი, რომელსაც ირჩევს პარლამენტი. ის ასრულებდა საკასაციო ფუნქციას, ანუ პირველი ინსტანციის საქმეებს ია არ განიხილავდა.

აღსანიშნავია ის რომ კონსტიტუცია იტვალისწინებდა ნაფიცმსაჯულთა მონაწილეობას მძიმე სისხლის სამართლის, პოლიტიკურ და ბეჭდვით დანაშაულის საქმეებზე.

ასევე კონსტიტუციაში ასახულია ადგილობრივი თვითმმართველობა რომელიც აირჩეოდა საყოველთაო პროპორციული საარჩევნო სისტემის საფუძველზე.

1921 წლის კონსტიტუციაში გათვალისწინებული იყო ასევე ავტონომიური მმართველობა. საქართველო იყო ე.წ. დეცენტრალიზებული უნიტარული სახელმწიფოს კონცეფცია. ამ კონცეფციის საფუძველზე საქართველოს რესპუბლიკის განუყოფელ ნაწილებს - აფხაზეტს, სამუსლიმანო საქართველოსა და ზაქათალას მიენიჭებათ ადგილობრივ საქმეებში ავტონომიური მმართველობა.

საქართველოს 1921 წლის კონსტიტუცია, ზოგადი დახასიათება.

ჯერ კიდევ 1918 წლის 6 ივნისს საქართველოს ეროვნული საბჭო ქმნის "საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საკონსტიტუციო საფუძვლების შემდგენ კომისიას" რომელმაც იარსება 10 თვის განმავლობაში საქართველოს დამფუძნებელი კრების პირველ მოწვევამდე, რომელიც შედგა 1919 წლის 12 მარტს, მესამე სხდომაზე შეიქმნა ახალი საკონსტიტუცია კომისია, კონსტიტუციის პროექტის შემუშავება ხანგრძლივად გრძელდებოდა, თითქმის 2 წელიწადი. დამფუძნებელი კრება კონსტიტუციის პროექტის განხილვას შეუდგა 1921 წლის 21 ივნისს.

1921 წლის საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუცია შედგება 17 თავისა და 149 მუხლისგან

პირველი თავი განამტკიცებს კონსტიტუციური წყობილების პრინციპებს, პირველივე მუხლი აცხადებს საქართველოს თავისუფალ, დამოუკიდებელ, განუყოფელ და დემოკრატიულ სახელმწიფოდ მართველობის რესპუბლიკური ფორმით. განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს კონსტიტუციის მე-6 მუხლი, რომელიც კატეგორიულად კრძალავს საქართველოს ტერიტორიის გაცემას და დანაწილებას, ისე მის გაყიდვას. მე-8-11 მუხლი ეძღვნება კონსტიტუციის უზენაესობის პრინციპს.

მეორე თავი შეეხება მოქალაქეობის საკითხებს, კერძოდ განსაზღვრულია საქართველოს მოქალაქეობის მოპოვების წესი, მოცემულია მოქალაქეობის შეწყვეტის ზოგადი საფუძვლების, ორმაგი მოქალაქეობის აკრძალვა. სრულყოფილია უმნიშვნელოვანესია მესამე თავის ადამიანის უფლებები. უნაკლოდ არის წარმოჩენილი პიროვნების უმთავრესი

ღირებულება- სიცოცხლე, თავისუფლება და საკუთრება, უპირობოდ გაუქმდა სიკვდილით დასჯა. სიტყვის თავისუფლება, შეკრების თავისუფლება, თავისუფალი მიმოსვლა- ბინადრობის არჩევა, რწმენიდ, აღმსარებლობის და სინდისის თავისუფლება. 1921 წლის კონსტიტუციაში განსაკუთრებული ყურადღება აქვს დათმობილი ეროვნულ უმცირესობათა უფლებებს და მათ კონსტიტუციურ გარანტიებს. ძნელად თუ მოიძებნება მსოფლიოში ანალოგი უფლებრივი მდგომარეობის იმ ფარგლების, რაც მიანიჭა 1921 წლის კონსტიტუციამ საქართველოში მცხოვრებ ეროვნულ უმცირესობას: ეროვნული კავშირების უფლება, ეროვნული უმცირესობის სკოლების გახსნის უფლება, ამ სკოლებსში მშობლიურ ენაზე სწავლა, მართლმსაჯულების განხორციელების უფლება მის ენაზე, სადაც ეროვნული უმცირესობა ყველა მოქალაქის 20%-ს აღემატებოდა.

მიუხედავად ხარვეზებისა 1921 წლის კონსტიტუცია რჩება სახელმწიფოებრიობის განვითარების უმნიშვნელოვანეს სამართლებრივ დოკუმენტად. ის ადასტურებდა საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობის ურღვევობასა და განუყოფლობას, განსაზღვრავდა მის ტერიტორიულ შემადგენლობასა და აღიარებდა იმ ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებებს, რომლებიც საქართველოს მიაკუთნებდა ცივილიზებულ სახელმწიფოს.